RAPORTUL DINTRE LITERATURA ORALĂ ŞI LITERATURA SCRISĂ

Loredana GĂDĂLEAN

Abstract

The article has in view the relation between each type of literature: spoken and written the differences between them, but also their interdependence. The two different modalities of communication use specific codes of representation and particular symbols. The spoken discourse and the written one organize differently the relation between language and the reality expressed through it and they also arrange differently the relation between language and its users. The creator's role is different in spoken and written discourses. The two systems of expressing artistic work benefit by channels and means of spreading their contents. The article wants to underline the outlook built around the two types of literature

Fiecare tip de literatură se încadrează într-un sistem de exprimare a creaţiei artistice, care accentuează moduri diferite de comunicare, utilizarea unor coduri specifice de reprezentare, a unor simboluri şi semne particulare, precum şi relaţia individului cu obiectul creaţiei şi funcţia individului în cadrul de mediatizare a creaţiei artistice.

Literatura orală este propagată într-un mediu de existenţă cotidiană ai cărui componenţi participă la transmiterea informaţiei adesea involuntar şi fără conştientizarea rolului de mesager al actului creator. Transferul materialului artistic nu poate fi realizat fără participarea activă a indivizilor la o relaţie de colaborare dinamică, în care se intersectează şi preiau mesajul pentru a fi transmis mai departe. Fiecărui individ înscris în circuitul de comunicare a materialului literar îi revine, pe rând, rolul de spectator la actul de performare a producţiei artistice şi acela de mesager al produsului receptat.

Literatura scrisă face parte dintr-un circuit oficial, de valorizare şi valorificare a operei literare instituţionalizate, mediatizate şi receptate în medii specifice supervizate de persoane instruite în activitatea de completare tehnică a actului spiritual, pentru o optimă lansare, prezentare şi receptare a cărţii într-un spaţiu adecvat.

Literatura orală şi literatura scrisă se încadrează în aria mai largă a culturii orale, respectiv a celei scrise, cu diferenţele specifice dintre ele: *Prima este globalizantă şi relevă ‹principiul participării›. Lucrurile, semnele, fiinţele coexistă în acelaşi univers, care este definit ca o totalitate a mediului în care cultura dobândită prin experienţă este utilizată pentru a crea sens. Cea de-a doua este o cultură critică, dezvoltându-se în baza unei tradiţii argumentative cumulative, facilitată cu ajutorul scrisului*(Caune, 2000, 74).

Discuţia despre literatura orală şi despre cea scrisă ilustrează o serie de particularităţi şi diferenţe care ţin de compoziţie şi de rolul actanţilor la procesul comunicării. Discursul oral accentuează fenomenul vorbirii, este o acţiune dinamică ce susţine actualizarea experienţei personale sau a celei colective povestite cu activarea tuturor elementelor oralităţii. În cazul discursului oral, *Subiectul destinatar îşi pierde subiectivitatea globală, fiind considerat ca o instanţă repetitivă, înregistrând şi juxtapunând semnificaţiile textului, ale indicilor vizuali şi sonori* (Caune, 2000, 81).

Există scrieri care au caracter oral, oralitatea fiind acea *calitate a stilului unei scrieri beletristice de a părea vorbit, prin faptul că autorul dă expunerii un caracter spontan, viu, în primul rând în dialogurile care notează particularităţile vorbirii personajelor, dar şi în naraţiunea propriu-zisă, care poate lua şi ea forma unui dialog al autorului cu sine însuşi sau cu cititorul, folosind, în acest sens, în special exclamaţii şi aparente întrebări...*(Dicţionar enciclopedic român, vol.III, 1965, 594).

În poveştile şi povestirile lui Ion Creangă, de exemplu, sunt identificate numeroase procedee prin care se realizează oralitatea stilului său. Printre acestea, se remarcă folosirea de interjecţii: ***Hei, hei****! Nu ştiţi dumneavoastră ce poam-a dracului este Harap Alb aista...;* ***Măi, măi, măi****!*

BDD-A23727 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:53:49 UTC)

Că multe-ţi mai văd ochii...; Pupăza ***zbrr****! pe-o dugheană....* Locuţiunile adverbiale formate din cuvinte rimate constituie altă sursă a oralităţii: *...****mort-copt*** *trebuie să te ieu cu mine....*

Alături de expresii preluate din vorbirea populară(*Mă rog, ce mai la deal, la vale? Aşa e lumea asta, şi de ai face ce-ai face rămâne cum este...*), la oralitatea stilului lui Creangă contribuie repetarea pronumelui personal **tu**(*Nici* ***tu*** *sat, nici* ***tu*** *târg, nici* ***tu*** *nimica...*) şi folosirea dativului etic, construcţie gramaticală bazată pe utilizarea pronumelor neaccentuate de persoana I şi a II- a singular la cazul dativ – **mi**, **ţi**-, cu scopul de a sublinia participarea emoţională a povestitorului sau a ascultătorului la desfăşurarea acţiunii(*...bunicul în urmă cu caii de căpăstru şi eu înainte, mi-au lunecat ciubotele şi-am căzut în Ozana cât* ***mi ţi****-i băietul...*).

Discursul scris este unul mult mai convenţional, insistă pe respectarea indicilor de expresie care îi asigură încadrarea într-un sistem specific unui curent literar, unui anumit stil, este un ansamblu ordonat şi riguros, iar dimensiunea oralităţii identificată în anumite scrieri, este şi ea prelucrată şi adaptată la convenţii particulare.

Rolul creatorului diferă, de asemenea, în producţiile orale şi în cele scrise. În timp ce creatorul producţiilor orale este anonim, cel care semnează operele scrise are un statut recunoscut, joacă un rol social, intră în circuitul valorificării şi valorizării creaţiei sale în mod oficial.

Puntea de legătură între cultura orală şi cea scrisă este participarea lor la *desfăşurarea aceleiaşi structuri a limbii, cu efecte diferite asupra producţiei conţinuturilor, asupra relaţiilor interpersonale, asupra organizării gândirii şi a percepţei lumii*(Caune, 2000, 82).

Transmiterea informaţiei orale în cadrul unei comunităţi implică solidaritatea participanţilor la comunicarea mesajului artistic şi apartenenţa lor la un grup tradiţional care asigură prezenţa continuă a materialului transferat. Literatura scrisă permite distanţarea destinatarului, respectiv receptorului, de autorul-expeditor, legătura simbolică dintre ei fiind mediată doar de prezenţa materială a cărţii, care concretizează creaţia.

Discursul oral şi cel scris organizează diferit raportul dintre limbaj şi realitatea exprimată prin el şi ordonează, de asemenea, diferit relaţia limbajului cu utilizatorii lui. Specific pentru discursul oral este prezentul vorbirii, care plasează locutorii într-un timp strict, raportat la realitatea temporală a schimbului de mesaje. Literatura scrisă permite experimentarea tuturor dimensiunilor temporale, cu o mişcare mult mai largă şi liberă în spaţiu şi timp, datorită distanţării cititorului de autor şi mobilităţii oferite celui dintâi prin digresiuni, salturi temporale, cu care autorul jonglează şi cu care cititorul se poate juca, la rândul lui, fără să îi fie alterată percepţia asupra mesajului, tocmai pentru că îşi poate oferi deliciul unei lecturi proprii, organizată în timp după cum doreşte.

Dimensiunea temporală şi existenţa locutorilor condiţionează şi relaţia cu destinatarul, care în discursul oral este o prezenţă directă, imediată, pe când textul scris este destinat unui cititor posibil, imaginar.

Atitudinea faţă de realitatea prezentată diferă în cele două tipuri de comunicare şi este surprinsă astfel: *În vorbire, discursul trimite către o lume şi / sau o situaţie comună interlocutorilor. Textul scris se eliberează astfel de limitele referinţei ostentative care este prezentarea directă, iar referinţele sale se deschid către o lume mai vastă*(Caune, 2000, 102).

Discursul oral se axează pe relatarea faptelor cunoscute participanţilor la actul comunicării, fapte săvârşite de persoane din anturajul comun; textul scris pune în pagină acţiuni povestite şi înfăptuite de personaje care nu ţin obligatoriu de un cadru familiar cititorului şi care fac referire, uneori, la realităţi dintr-un mediu imaginar, dar verosimil.

Atât literatura scrisă cât şi cea orală beneficiază de canale şi mijloace specifice destinate propagării şi mediatizării conţinuturilor lor. Mesajele literare orale sunt transmise graţie mobilităţii teritoriale şi tranzitării de zone din care sunt preluate sau către care se transferă împrumuturi de variante discursive. În acest fel, pornind de la expeditor, mesajul poate să

BDD-A23727 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:53:49 UTC)

sufere modificări şi adaptări pe traseul comunicării sale, fapt care poate contribui la îmbunătăţirea aspectului formal, variabil de la o regiune la alta. Mesagerul este cel care transferă informaţia şi poate influenţa conţinutul şi forma discursului.

Literatura scrisă beneficiază de suportul tiparului, de canale de mediatizare publicitară(televiziune, radio, internet), precum şi de mijloacele materiale ale difuzării informaţiei grafice(cărţi, reviste, ziare, buletine, broşuri, dicţionare, cataloage etc).

Publicitatea intensă este cel mai bun purtător de cuvânt în campaniile de difuzare şi de achiziţionare a literaturii de consum, reprezentantă exemplară a adaptării la condiţiile economiei de piaţă. Scrisul pentru mase promovează cu succes principiile kitsch-ului, vinde rapid iluzia artei şi facilitează accesul comod la mesaje consumate cu efort intelectual minim, în virtutea legilor efemere ale modei. Literatura de consum pune în mişcare mecanismul unei adevărate industrii, care monitorizează succesul şi atrage profitul financiar. Este adevărat, însă, că literatura, ca orice alt sistem cultural de comunicare, nu se poate sustrage legilor de condiţionare financiară şi celor material-tehnologice, informatice, publicitare, care guvernează mediul existenţei contemporane.

Literatura orală şi literatura scrisă se diferenţiază în privinţa mentalităţilor construite şi alimentate de existenţa în mediul rural sau în cel urban, comportamentelor manifestate de personaje care populează aceste medii(crescători de animale, agricultori, pescari; negustori, muncitori, intelectuali etc), tipurilor de acţiuni realizate de astfel de caractere umane diverse.

Deşi, în prezent, autoritatea literaturii scrise asupra literaturii orale este de necontestat, avantajele anterioare ale literaturii orale au distanţat-o net de cea scrisă. Cuvântul rostit a fost cel învestit cu credibilitate, din Antichitate şi până în Evul Mediu târziu, iar literatura scrisă a câştigat teren abia către sfârşitul secolului al XIX-lea, o dată cu monopolul impus de cotidianele cu tiraj masiv, care grupau, în paginile lor, texte ce făceau, apoi, subiectul de comentariu în saloanele şi cafenelele timpului.

Cu toate că literatura scrisă are, de la distanţă, autoritate asupra celei orale, sunt identificate câteva privilegii ale oralului, prin care ‹atentează› la autonomia limbajului scris şi modalităţi de ‹asediere› a scrisului de oralitate. Astfel, oralul este recunoscut ca vehicul al opiniei culturale şi cale de producţie culturală (Santerres Sarkany, 2000, 60). Se pot aduce drept exemplificări numele unor scriitori celebri, ca Borges, Artaud şi Stendhal, care au recurs la strategia dictării textelor; alte argumente sunt furnizate de pasajele incluse în texte, care reproduc discursuri orale, de genurile extrainstituţionale, precum graffiti, de performanţele retorice ale unor binecunoscuţi romancieri, ca Flaubert sau Marguerite Duras.

Gradul de emancipare culturală, politică, economică influenţează, de asemenea, preponderenţa unui tip de discurs: civilizaţiile occidentale promovează literatura scrisă, pe câtă vreme civilizaţiile tribale sau cele colonizate impun oralitatea, ca formă de tradiţie sau de rezistenţă la influenţele străine.

Între caracteristicile funcţionale ale oralităţii se disting spontaneitatea şi profesionalismul. Spontaneitatea este un atribut al practicilor existenţiale cotidiene impregnate cu notă ritualică: *Mamele care fredonează un cântec de leagăn, copiii care se joacă de-a ghicitorile sunt purtătorii exemplari ai câtorva practici elementare[...]. Literatura face parte integrantă din sărbători. Această literatură populară orală este pulsională, dorită, deci expresivă, comunitară şi, astfel, în acelaşi timp, comunicaţională* (Santerres Sarkany, 2000, 63). Profesionalismul este marca regizării şi specializării anumitor practici puse în scenă cu minuţiozitate şi precizie de către oficiali desemnaţi de comunitate pentru îndeplinirea misiunilor simbolice şi magice: *Astfel, literatura orală permite exorcizarea forţelor răului şi invocarea forţelor binelui, dar ea poate avea, în alte circumstanţe, o intenţie practică civilizatorie: edificarea moralei şi a coeziunii grupurilor* (Santerres Sarkany, 2000, 64).

Teoreticienii R. Wellek şi A. Warren stabilesc o diferenţiere între limba vorbită şi limba literară. Limba vorbită este un concept mai larg, reprezentând un domeniu care captează

BDD-A23727 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:53:49 UTC)

variante ca: limbajul familiar, comercial, oficial, religios, jargonul diverselor medii de activitate profesională şi de existenţă cotidiană(Wellek, Warren, 1967, 47). Limba vorbită prezintă un coeficient expresiv care variază în funcţie de subiectul şi de contextul discursului. Expunerea vorbită are o finalitate practică şi vizează rezultate concrete în modificarea atitudinilor şi influenţarea acţiunilor. Ea serveşte, în primul rând, ca instrument de comunicare. Limba literară se deosebeşte, sub aspect cantitativ, de stilurile comune ale limbii. Pe de altă parte, *exploatează resursele limbii mult mai deliberat şi mai sistematic [...]. Limbajul poetic organizează, struneşte resursele limbii vorbite şi uneori chiar le siluieşte, în strădania lui de a ne face să înţelegem, de a ne cuceri atenţia*(Wellek, Warren, 1967, 48).

Din punct de vedere pragmatic, diferenţa dintre limba vorbită şi cea literară constă în funcţia îndeplinită de fiecare. Limba vorbită are o funcţie precisă de comunicare a unor conţinuturi în lumea reală, pe când limba literară are o funcţie estetică şi *scoate conţinutul operei din lumea realităţii*(Wellek, Warren, 1967, 49).

Interdependenţa dintre literatura orală şi literatura scrisă nu poate fi contestată. Studiul literaturii orale este o premisă importantă în cunoaşterea originii şi evoluţiei genurilor, multe genuri şi teme literare reclamându-şi originea populară. Lirica trubadurilor şi romanele cavalereşti oferă asemenea exemple.

Produsul literar se prezintă ca un ‹artefact› înregistrat fie ca proiecţie materială, concretă, sub formă scrisă, fie înmagazinat în tradiţia orală. Exemplarele tipărite conţin o serie de elemente străine operei, care ţin de redactare, dar, în acelaşi timp, scrierile garantează conservarea corpusului artistic şi consemnează existenţa operelor. Procedee grafice, ca, de exemplu, semnele de punctuaţie, separarea strofelor într-un poem, alineatul etc, ajută la vizualizarea segmentelor unui text şi la compartimentarea acţiunilor, facilitând înţelegerea lui. Discursul oral înglobează, la rândul lui, o serie de elemente străine de producţia propriu-zisă, ca, de exemplu, indici de pronunţie, accent, ton, care dovedesc, împreună cu particularităţile grafice, că prezenţa scrisă sau orală a unui discurs este o relatare a acestuia, şi nu discursul în sine. Intonarea unei poezii, de exemplu, se poate modifica în funcţie de particularităţile de voce ale recitatorului, acesta conducând discursul mai lent sau mai rapid şi influenţând subiectiv publicul, prin prezenţa sa. Lectura unui text scris este impusă de ordonarea grafică a acestuia şi lasă loc imaginaţiei cititorului, regizor al dinamicii acţiunii şi proiector al desfăşurării personajelor pe retina sa, neinfluenţată de vreo prezenţă vizibilă, ca în cazul discursului oral, performat de un actant concret.

Prin raportare la literatura scrisă, literatura orală este caracterizată de cinci trăsături definitorii: caracterul oral, caracterul tradiţional, caracterul colectiv, caracterul anonim şi caracterul sincretic.

În timp ce literatura cultă este creată, transmisă şi conservată prin scris, literatura orală este păstrată într-un repertoriu tradiţional şi comunicată din generaţie în generaţie, prin viu grai.

În literatura cultă tiparele estetice se modifică permanent, pe câtă vreme, literatura orală păstrează tiparele tradiţionale, motivele, rima, ritmurile, măsura, reprezentările ancestrale şi arhitectura narativă. Observând această caracteristică a literaturii orale, G. Călinescu afirma că *un moment original e de admis în folclor când un individ din colectivitate inventează un cântec. Însă concepţiile despre viaţă, registrul etic şi emotiv, formele artistice şi prozodice îi sunt strict impuse*(Călinescu, 1968, 204).

Caracterul colectiv este o altă trăsătură care defineşte literatura orală, prin apartenenţa creaţiei artistice la o întreagă comunitate culturală. Creatorul individual este exponentul conştiinţei colective, care îşi găseşte expresia în opera sa.

Caracterul anonim este o extensie a caracterului colectiv. Creaţia nu este revendicată de un autor, întrucât ideile şi sentimentele identificate fac parte dintr-un inventar comun, tradiţional.

Caracterul sincretic defineşte legătura organică dintre vers, melodie, dans, imagine etc., care permite creaţiei artistice să se manifeste ca un tot unitar.

BDD-A23727 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:53:49 UTC)

Anterioară literaturii scrise, literatura orală conservă tiparele unei culturi străvechi: basmele şi legendele oferă o explicaţie mitologică a fenomenelor naturii; poezia datinilor şi a ritualurilor aminteşte, la rândul ei, de o cultură ancestrală. Filonul folcloric a fost propus ca sursă de inspiraţie, în literatura română, la începuturile ei moderne, graţie, în special, generaţiei de la 1848(V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, I. H. Rădulescu, N. Bălcescu, D. Bolintineanu, G. Bariţiu etc.), care a îmbogăţit inventarul esteticii romantice din epocă cu teme şi motive preluate din folclor şi a conştientizat interdependenţa dintre literatura orală şi literatura scrisă.

BIBLIOGRAFIE:

Caune, Jean, *Cultură şi comunicare, Convergenţe teoretice şi locuri de mediere*, traducere de Mădălina Bălăşescu, Cartea Românească, 2000

Călinescu, G., *Principii de estetică*, E.P.L., Bucureşti, 1968

Creangă, Ion, *Opere*, I-II, 1970

Santerres Sarkany, Stephane, *Teoria literaturii*, traducere de Cristiana-Nicola Teodorescu, Cartea Românească, 2000

Wellek, René, Warren, Austin, *Teoria literaturii*, în româneşte de Rodica Tiniş, studiu introductiv şi note de Sorin Alexandrescu, Editura pentru literatura universală, Bucureşti, 1967

BDD-A23727 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:53:49 UTC)